

Ime mi je V.S.S.D. Ne vidim več dobro in jasno. Katere so bile prve besede, slike in prve stvari. In kateri zvoki. Najprej pa bi se rad opravičil, da se sploh oglašam k besedi. Zakaj se ugasli umetnik sploh oglašča po svojem dvanajstletnem molku!? Morda lahko – kljub pesku v ustih - kaj pove – *jezik je iz peska* - morda pa ne toliko o preteklosti in sploh ne o svoji sedanjosti, ker te pač ni. Pove lahko – pa če se sliši še tako paradokсно - nekaj o tem, kako je tukaj in zdaj, seveda iz neke časovne in prostorske razdalje, druge, stranske perspektive. Tudi pristranske perspektive. »Sicer smo si ljudje vedno želeli vedeti, kje smo ali celo kam gremo. Po načrtu: vsak dan, vedno smo tukaj.«¹. Ne *kje smo bili, kam gremo*, ampak samo *kje smo*. Biti tukaj. Tukaj.

Vendar se tukaj in zdaj počutim kot tujec in to pravzaprav tudi sem, kot da bi bil na obisku. Torej tisti »biti tukaj in biti zdaj« je moj pogled skozi precej debela očala, skozi optiko. Kaj in kako je bilo prej, ki se je že zgodilo, kaj in kako vidim danes, torej današnji trenutek v pogledu in v optiki preteklosti. Raziskovanja in ogledovanja preteklosti so namreč vedno odvisna od pozicij v sedanjosti. Pa vseeno nam noben teleobjektiv, noben teleskop ali mikroskop resnično ne more približati stvari, lahko nam le pokaže in dokaže našo neskončno oddaljenost od neskončno majhnih ali neskončno velikih stvari. Kako daleč v resnici smo. Sam bom pa skušal pogledati na sedanjost iz preteklosti. Ta regresija – optika iz preteklosti – nam oz. vam, če nič drugega lahko odpira vprašanja in oči o položaju umetnosti nekoč in danes in o minulem in današnjem svetu in njegovih odsevih, reprezentacijah, refleksijah in podobah. Če govorim z druge strani in z druge perspektive, iz časovne distance, lahko opazim močno nadvlado, dominacijo sedanjosti in nadvlado trenutnega trenutka. Užitek je zdaj.

Seveda toliko in toliko se je od takrat zgodilo. In še več je izginilo. Toliko in toliko se je reklo in se bo še več. In še več. Ne bi pa rad preveč ponavljal svojih besed. Skušal bom – večinoma – povedati nove. »Saj minulo je nepreklicno minulo.«

Na kratko o razstavi, ker brez razstave mojih besed sploh ne bi bilo. Tako je tudi bilo vedno. Različni nivoji, vsebine in namere te razstave, ki jih skušam/o – ekonomično - predstaviti, tematizirati in doseči, so naslednji:

Pogled, ki se skuša tu v tem besedilu in na tej razstavi *VSSD - 20 let pred tem* predstaviti, prikazati, je *današnji pogled v nazaj*, kako danes vidimo preteklo, *danes nad preteklost*. Kako sedanjik uokvirja preteklost. Pogled v nekakšno skrinjo, ki pa me spominja na luknjo in je skoraj prazna, saj je kot prisotnost, predmetnost – zaradi minljive narave razstav V.S.S.D. - torej kot *neposrednost* izgubljena. Prikazuje in zaznava se le skozi dokumente kot nosilce, predstavnike preteklosti. Fotografija - zanimivo - tu govori zgolj in le o preteklosti.

¹ Vsi citati in navedbe so iz knjige »VSSD – Beseda slike, 1984-1995«, Zbirka Analecta, 1997

Dokumenti so seveda bolj ali manj ilustrativni, zgovorni, opisni in tudi resnični ali lažni in kljub temu da je dokument lahko nadomestek predmeta, materialnega objekta, osebe ... je hkrati tudi njegovo izginotje. Dokumenti pa tukaj niso za oživljanje, temveč kot opis, prikaz, osvetlitev nekega minulega predmeta, vendar vseeno bo to omejena, senčna osvetlitev. 'Predstavitveni dokumentarni material' pa vseeno ni bo zgolj v službi predstavljanja svojega *izginulega umetniškega predmeta*, ampak je tudi samostojen. S tem sem se ukvarjal že na razstavi l. 1989 »Spominske podobe prihodnosti«, kjer sem prikazoval 'zgolj' fotografije, dokumente del, orodja in materiale, iz katerih so dela nastajala.

Poleg pogojno rečeno »subjektivnega«, »notranjega« in torej pristranskega 'zgodovinskega pogleda' je predstavitev razcepljena na izgubljeno preteklost in na nujno omejenost 'mrtve' fotografije, 'mrtvega' dokumenta in živost aktualnega pogleda, branja te *preteklosti*. Vendar ta razcepljeni pogled vseeno skuša povezovati, šivati vsaj dve izhodišči: združiti vedno *negotovo* subjektivno spominsko plast, torej selektivnost, pozabljivost, cenzuro, izbor in formalno in tehnično resnične, a oddaljene in zaprašene vizualne reprodukcije, fotografije, dokumente in ostanke. Preteklosti se boste zato približevali najmanj »dvojno«, posamezno, kot recimo – to želim/o - radovedni gledalci, bralci, raziskovalci, in skupno skozi vzpostavljeno perspektivo avtorja.

Ne zanima me *oživljanje preteklosti* in še najmanj je moj namen *zgodovinjene*. Nobene rekonstrukcije zgodovine, nobene nove zgodovine, nobenega *researcha*, nobenih kosti! To ni zgodovinska razstava, nobeno uprizarjanje zgodovine, niti zgodovinski projekt. Za ene je umetnostna zgodovina kot igra, npr. šaha: imajo različne figure, od enega kralja in ene kraljice, dveh trdnjav do lovcev, konjenikov in množice kmetov. Zgodovina umetnosti ali umetnostna zgodovina? Vendar zgodovina umetnosti ne obstaja, je le umetnostna zgodovina kot veda in znanstvena konstrukcija, *mapiranje* in v njej so drobnogledi, '*blizugledi*', analize umetniških del, rekontekstualizacije in nove interpretacije, prečkovanja ali prepisovanja. In seveda kritične selekcije, skrite cenzure, tiha brisanja. Kar lahko storim, je da se zavzemam za kritičnost, pluralnost in heterogenost zgodovin. Za spreminjanje in ne za fiksiranje. Na razstavi o V.S.S.D., ki je razstava o minulem, neživem, sta preteklost in zgodovina umetnosti kot forma zastavljeni – kako naj rečem drugače kot - kritično. Na oz. ob tej razstavi sem porabil veliko mila, čistila; in veliko žebeljev. Risati zemljevide ali pisati zgodovino se mi sploh ne zdi ni zabavno.

In seveda se tu nujno srečamo z vprašanjem časa, kako ta forma oz. t.i. zgodovina oz. t.i. preteklost danes sploh še obstaja, ko je svet – čisto očitno - vedno bolj minljiv, se čedalje hitreje spreminja. In medtem ko se vedno znova na novo konstituira, se hkrati stari svet briše. Vse čedalje hitreje polzi iz rok, kako naj urejamo spomine, ko je svet na čedalje več ravneh vse bolj hipen in vse bolj hiter, usmerjen na zdaj, danes, na kratkost aktualnega trenutka. Tu je razcep in antagonizem. Med zdaj in prej. Popolnoma jasno je, da »barva ne obstaja v enaki kulturni realnosti, kot je prej. Tistih barv ni več, ker so tudi naše oči izkustveno spremenjene.«. Vendar ne gre za nobeno nostalgijo za tistim prej; no,

tu je čisto malo nostalgije, če sem iskren. Hkrati pa nočem, da preteklost obremenjuje naše današnje odnose, čeprav - seveda – jih.

Ponavljam, kar sem vedno tudi prej govoril, »da je moj motiv in glavna zagledanost preteklost«. »Vendar ne preteklost kot kakšna zakladnica, spominska, muzejska ... ropotarnica«. Preteklost, za katero sem vedno delal – »delam za preteklost, ne za prihodnost« - je bila edina realnost, čeprav imaginarna. Ampak s tem nisem nikoli trdil, da je preteklost v mojih delih prisotna niti da je prihodnost odsotna.

Ali ima preteklost sploh kakšno formo in ali so te forme, ujete v slike, kipe, predmete, zgolj v muzejih. Ali tudi zunaj njih. In ali lahko pretekle oblike najdemo še kje drugje. V.S.S.D. je imel ves čas zelo raznoliko, pa vedno minljivo - temeljno doseženo minulo - formo. Dogodek proti trajnemu mirujočemu predmetu. Pa ne le razstave in postavitve, ki so bili časovno omejeni dogodki. Že na mojem začetku je bil vpisan tudi moj konec. Ne živim po svoji smrti kot živi mrtvec, sedanji preteklik, saj nisem vampir. Kot marsikateri umetnik.

»Z vsakim delom me je manj« sem rekel in napisal večkrat. »Medtem ko slikam sliko, izginjam.« V.S.S.D. ko je/sem še bil, je/sem bil kot divjak, vročekrven, ekspresiven subjekt. In tudi samomorilski subjekt. Saj z vsakim delom me je bilo manj. In ne več in več, nisem se širil, napihoval, zmanjševal sem se do zadnje bele razstave. Sanjal sem deset let. Umrli sem l. 1995. In že na začetku in tudi nekje vmes je bila likvidacija, uničenje, manifestativno žganje umetniškega dela. Dvakrat – »Uničenje slike« '86 – »Goreča slika – Anamorfoza« '90. Slikar požigalec? Včasih sem gorel sam kot ogenj in se preslikal v »Ognjene slike« ali v slike »Iz krvi in mesa«.

Vseeno pa se V.S.S.D. nikoli ni in se tudi zdaj ne počuti zmagovalec, četudi je požigalec. Niti ni med preživelimi. Kaj je potem prisotno? Prisoten je trenutek, tukaj, zdaj. Dominacija sedanjosti, to sicer blebeta vsak novinar na svojem medijskem etru, ko se oglašča in odmeva ob dogodkih. Sedanjost odmeva, govori, se fotografira, snema in opisuje nenehno in nenehno. Ta trenutek in noč in dan. Moje osebno stališče »zbežati iz časa, zbežati iz sveta, doseči nekaj, kar ni od tega sveta, kar niti ta svet ni« je razumljivo, če lahko razumemo, da »snovi so tudi tam, kjer jih ni«, in »umetnost je« tudi »nekaj, kar nima a priori svojega konteksta, vzroka, niti realnega časa, niti realnega mesta«. Vendar ne opozarjam na *mind the gap*, pazite na praznino, vrzel, razpoko, luknjo v času in prostoru, v sedanjosti. Ne bi rad zapolnil te luknje. Rad bi pravzaprav pokazal to luknjo, praznino. Poglej, tu je praznina, odsotno mesto, odsotna preteklost, ne zgodovina, pač pa praznina, luknja in je ne bom zapolnil. Luknje niti ne bi rad zapolnil. (Morda ima, kot pišejo, vsaka celota res neko luknjo, okoli katere je – celota - šele cela). Niti ne bi rad s to razstavo odprl nevednim oči. Ne – *poglej cepec!* - kaj sem bil,

ampak – *poglej cepec* - kje in kako nisem. Kolikokrat sem rekel »tam, kjer je nič, lahko to označimo z belino ali s črnino«. Tam me tudi nikoli ni bilo. Saj sem po titanovi beli odšel.

Vendar bi to odsotnost rad tu označil s to razstavo. Razstava kot odsotnost? Oživiljena odsotnost? Razstava za odsotnost? In ali je lahko sploh kaj brez časa in brez kraja, ali je to potem le nič ali banalna metafizika. Hočem reči, predmeta, preteklosti se nikoli ne da zvesti na znak, na *res gestae*, delež imaginarnega je neodpravljen. Sanjal sem sto razstav. Nanosi barve, stotine papirja, plasti materiala, železo, pesek, pigment, prah. Kako daleč in kako resnično globoko se bomo v to spustili, se ne ve, ne na koncu ne ob začetku - razstave; »pogled se giblje od teme do svetlobe, od bodic do nežnega dotika. Od začetka do konca. Od začetka k začetku« ali kot je bilo mnogokrat rečeno: »ne zanima me prihodnost, znanstveni ali futuristični projekti prihodnosti; za kar mi resnično gre, je preteklost, kot nekaj nikoli dokončanega in vedno odprtega. Prihodnost je odvečna«.

Res odsotnost? Ko so pa zgodnje razstave V.S.S.D. bili kraji polnosti, prepolnosti, preobloženosti, kraji pretirano mnogih slik, kipov, oblik, raznovrstnega materiala. Kot skladišče, ne trgovina, kot smetišče. Ples emocij, divje scene, teater krutosti, scene lepote, miru in zločina. Razstava je bila okupacija galerije. »S ceste v galerijo.« »Gosta mreža slik in mreža njihovih podob onemogoča dominantnosti ene podobe, ene oblike« in »Razstava je razbita na koščke, na številne elemente ...« Neenotnost, različnost. Prostorska slika z veliko elementi. Tudi s preveč elementi. Umetnik ne ve vedno in se ne zaveda popolnoma, kaj dela in kaj se pod njegovimi prsti dogaja. Fragmentacija pa je nujna za spreminjanje in za gibanje. Prve razstave V.S.S.D. so bile v temi in v mraku, torej se dela niso razkazovala, odkrivala, ampak prej prikrivala in skrivala v soju ognja ali v senci luči. To nikakor ni bila zahteva po odstranitvi tančic, po analizi, kirurgiji in anatomske globini.

Ob vsej lepoti so bila osemdeseta leta prejšnjega stoletja vendarle temna, temna doba, ne svetla. A smo vsi želeli in pričakovali le dobro. Na začetku moderne - in tudi na začetku V.S.S.D.-ja - je krik. Lepota v svoji globoki bolečini, popačenosti. Govoreča, kričeča glava, ki nje besed ne razumemo. Popačenost, ekspresionizem. Ekspresivno pa je nasproti produktivistični vrednostni usmeritvi. Pesek seveda nikakor ni marmor ali *rostfraj*. Pesek ni napredek, je regresija, regresija pa je antimoderna.

»Več smeri razstave«. Leto ali skoraj dve razmišljanja ni spremenilo stališča in pristopa do te razstave, ki se zaveda temeljne zagate in lastne razcepljenosti: lahko sicer *misli*, a ne more zares *pomeniti*, *predstavljati* svojega predmeta in tudi ne predstavlja, *nadomešča* svojega izgubljenega predmeta (v tem primeru umetnosti V.S.S.D.), ker je manj in paradokсно hkrati več od njega, saj je ta – V.S.S.D. – umrl. Ne bom/o skušal/i dokazati svojo/njegovo *aktualno*, *živo* prisotnost, ampak svojo/njegovo odsotnost. Nisem tu. Smrt (na vsaj simbolno smrt lahko pristanejo tudi največji skeptiki!). Najboljši – in najbolj cenjeni - umetniki pa so vendar mrtvi umetniki!

»Zavestna ločitev od/iz sveta.« Umetnost nam kaže nekaj, kar ne moremo videti ali prej nismo mogli videti. Umetnost je odkritje, izum novega sveta in pravzaprav šele umetnost naredi svet za svet. Na razstavi je bil svet, ki je bil drugačen od zunanjega sveta. »Pomembno je biti zunaj krogotoka in reciklaže, svet ni en sam prostor, moji prostori so odkloni od tega sveta.« Vendar prav vsaka razstava potrebuje svetlobo in oči. Notranjo svetlobo ali zunanjo. »Oko ima obliko krogle« in tudi oči so prej omenjena luknja, praznina, če hočemo videti, potrebujemo luknjo, praznino. Oči so naše okno, luknja med nami, našim notranjim svetom in zunanjim svetom. In ta zunanji svet prek čutil mehko zaplava ali tudi grobo zaorje v naš notranji svet. Zato tudi take obrambne in ne-ne-besede: »jaz se ne izražam v svojih slikah ... to niso slike duše, temveč slike brez duše ... to so slike mrtvih duš ... nič ne čutim znotraj sebe ... znotraj nič več ne obstaja.«

Potreben je pravzaprav odklon od sebe: »... ta primitivni narcizem, ki se kaže v današnjem popolnem egoizmu, kjer subjekt vidi in gleda druge po sebi: osebni pogledi, osebni videzi, osebne vizije, privatni zapiski ... in vendar se pri vsem tem ta famozni Jaz sploh ne vidi, ker gre za kolektivni duh.« In še »v svetu narcisizma se neprestano srečujemo s samim seboj. Klavstrofobično obračanje navznoter, v sebe, pa nam na površje ne vrača tistega, kar je izginilo«. »Več luči!« Na grafični razstavi »Padec angela svetlobe«, prvi moji razstavi z belimi svetlimi galerijskimi stenami, sem se namreč postavil nasproti sebi in si brez senc pogledal v obraz. Galerijo sem naredil še bolj belo in na vso moč prižgal in dodal tudi nove luči, toliko luči, da je pregorela varovalka. »Seveda pa je bila zadnja soba omenjene razstave resnica vseh teh poskusov. Prostor je bil pogreznjen v absolutno temo, z belo iskro v središču in »živimi« stenami na njegovih robovih. To je bil prostor izgube pogleda, prostor taktilnega pogleda, kjer so roke videle bolje od oči«.

Vsebine in forme, ki so predstavljene na tej moji zadnji – upam, da bo res zadnja – razstavi V.S.S.D., so na dobeseden način že preteklost, minule. Kaj ostane, ko se izbrišejo barve, odstrani platno, očisti palete in čopiče, kaj ostane od umetnosti? Neki ostanek? Truplo? Nič? Kaj!? Takrat ostane oz. nastane sodobna umetnost?! Ali lahko zato dandanašnje – in torej zelo trendi – rečemo: vsebina in forma te razstave je OFF, OFF-LINE in ne ON, ON-LINE, ni več *tukaj in zdaj*. Imamo le sledi, zapise. Razstava pa je – no, vsaj skuša biti - kljub vsemu bogata – čeprav je resnično revna - informativna in vizualno ilustrativna: dokumenti in fotografije, delovni vizualni materiali skupine, skice, risbe, plakati, besedila, izjave, besedne kompozicije, zvočno besedilo. (Za tega pa še ne vem, če bo res *odmevalo*).

In kljub svoji namerni revnosti, *ozkosti* - in kljub majhnosti Galerije Škuc - je razstava prostrana in široka. Poleg množice sledi in ostankov – ki so mnogo večje od omenjene galerije - je bilo povabljenih širok spekter različnih ljudi (od filozofov, kritikov, umetnostnih zgodovinarjev, umetnikov, do ljubiteljev, zbirateljev, gledalcev ... po številu cca 80-100), da odgovorijo na anketo in komentirajo, kako vidijo ali ne vidijo (ne poznajo) ustvarjanje VSSD. Anketa je sedaj v tej knjigi. Žal niso odgovorili tisti, ki ne vedo, kaj pomeni kratica V.S.S.D. in ne vedo povedati nič o temi, čeprav je bila to skrita intenca, manipulacija - ki je sedaj razkrita – te ankete. Izgovoriti *ne vem*, in se ne zagovarjati *vem*.

Razstava je – tako kot so besede – vseeno tudi komunikacija. Srečanje. Ne nujno veselica. (»Srečanje ni nujno kulturniški projekt niti kolektivni seks.«) Ali pa ne nujno nesreča, nesporazum, spregledanje. Vse to pa je mogoče. Vendar ne bi rad govoril zgolj s samim seboj in o samem sebi. Upam, da govorim tudi tebi. Moj edini predmet in hrana namreč nisem jaz – kljub slikam in množici risb serije »Kanibalistična nostalgija« - in moja lastna zgodovina, moj blišč in moja beda. »Sem skušal neprestano ohranjati in varovati zunanjo pozicijo, se držati polja zunaj definicij, klasifikacij ... vsemu temu je treba na neki način uiti, se oddaljiti. Vendar se oddaljuješ tudi od sebe in vedno najdeš neenakost s seboj, tako kot se v posebni relaciji do slikarstva oddaljuješ od (znanega) slikarstva.«

»Kot slikar ne morem biti osredotočen zgolj na barve ali na eno samo barvo.« Govorimo radi tudi o drugem in o drugih in drugim. Posebej kaj nekorektnega, slabega, neprijetnega. Vendar to ima vsaj okus, sicer so besede – korektne ali diplomatske besede – suhe kot papir in brez okusa kot cigarete brez nikotina, kava brez kofeina ali pivo brez alkohola. Npr. kot umetniku mi je v veselje in dovoljeno reči kaj sočnega o drugem umetniku, pravzaprav je treba nujno nekaj reči o ireverzibilnosti zgodovinskih procesov. O neuspešnem obujanju in imitiranju formalnih postopkov zgodovinskih avantgard. Zaradi razstave v Mali galeriji mojih nekdanjih kolegov Irwinov, ki nikakor niso prišli k svojim, niti malo se niso približali OHO-ju. V vodi, v žitu, v zvezdah, v palični vrsti in na njivi so smešni in niti slučajno niso Triglav, ampak so petglavi zmaj. Toda zmaji so vendar izumrli že v sedemnajstem stoletju!? To je – ali vsaj hoče biti - *občevanje* z zgodovino, *razumevanje* zgodovine, komunikacija, *posredovanje* zgodovine? To je – kar se mene tiče - odnos s sedanostjo, odnos z javnostjo, pravzaprav je hitri sodobni konzum zgodovine. Temu grizljanju kosti in obiranju drugih ljudi, danes rečete blog.

Sodobni mediji naj bi bili predvsem sedenje in gledanje in klikanje in ne preveč gibanje in še manj mišljenje. Internet naj bi bili simbol komunikacije, posredovanja informacij in predstavlja bližino, premoščanje prostora. Sem pred ekranom, tako blizu tebe, sedim na svoji riti, pa vseeno tako blizu tebe, ki si 2000+ milj daleč stran. Krasni novi svet! Nikoli in nikjer nismo več sami. Vedno so sporočila med in z nami. Je pa pravzaprav tudi drugo res, namreč, da bližje kot smo si, bolj smo oddaljeni. Vse je tako ali drugače posredovano prek nekega vmesnika, nosilca, medija. Naša navidezna bližina je resnično naša oddaljenost. Smo blizu in smo daleč. Vendar več kot se v medijih govori – in govori se neprestano - o javnosti, je prav ta javnost najbolj skrita, je – kot javno, vidno, glas - pravzaprav ni. Je nevidna. Ima le oči in ušesa. Danes vam/nam govorijo, imajo glas in imajo telo - šopirijo se - le lastniki, oblast, izbranci, privilegirani, tisti, ki imajo v lasti medije ali imajo skozi filtre in selekcije in okna dostop v medije. V prejšnjem sistemu, nekateri ga imenujejo »režim«, smo bili – enako – enotni sprejemniki, večinoma skriti, nevidni. Jaz sem (se) videl le v umetnosti.

»Kolikor je odgovornost vključena, je vsa na strani umetnika. ... Vendar umetnik tukaj ni tako zelo pomemben, pač pa umetnost.« Beseda lahko tudi ubija. Besedna umetnost tudi. *Branje resno škoduje*

vam in ljudem okoli vas, piše na škatlici. Predvsem pa škoduje meni. Kdo so navsezadnje – medijskemu okolju prijazni torej profitabilni - zmagovalci, kdo so pod žarometi in kdo so izbrisani. Zmagovalci so poleg športnikov in politikov in medijskih fac tudi blagovne znamke, ki niso propadle, ampak se prodajajo. Zmagovalci so na prednji strani, na trgu, v trgovinah, na televiziji, časopisnih oglasnih deskah, v muzejih in na reklamah. In se nam nasmihejo, režijo. In poraženci? Na nevidni hrbtni strani? Izločeni? Vsi tisti, mnogi, ki se več ne spomnimo njihovih imen? Ali pa je morda tudi obratno res. Zmagovalci so poraženci; in poraženci zmagovalci. Ali še bolj točno: vsi smo poraženi.

»Kaj je potem dialektika preteklosti? Tisto, kar je izgubljeno, mora biti izgubljeno.« Kdo lahko potem trdi, da gre za spremembe, za gibanje? Revolucija danes obstaja le kot imidž-image Che Guevare na majici, T-shirtu. Vse, čisto vse je prikazano in fotografirano skozi enake objektivne in enake kategorije: lepota narave, lepota blaga, revolucija, pralni prašek, športni junak, revež, TV glava, ženska rit, Ferrari ali teroristični napad. Na zunanji strani aparata so ukazi, kamera je programirana. Torej ali ne gre pravzaprav za programirana dejanja, totalitarno situacijo, zamrznjeno sliko, klik, klik, klik, ponavljanje, ponavljanje, ponavljanje, permanenten je le boj za pozicije, vire, dobiček. Socialni prostor je izropan, družbeni je zelo ozek, celo lažen, pravzaprav abstrakcija; čeprav gre družbeno, skupinsko pogojno rečeno za *horizontalna razmerja*, pa gre individualno le za *vertikalne pozicije*.

Nimam nikakršne lastnine. V.S.S.D. je vedno vztrajal pri »izolaciji umetnosti od sveta, od ideologije, od politike, od ekonomije«, pozicija, ki je bila »negacija tiste pridobitniške pameti (pragmatične in praktične logike), ki mora svojo funkcionalnost nenehno dokazovati in obstoječe reproducirati«. Pa to stremljenje k preživetju ni nič novega, problematično je, če postane umetnost zgolj komercialna strategija in streže izključno snovnim ciljem. V devetdesetih eksplodira trg, menjava, komerciala in komodifikacija umetnosti. Najbolj očiten je korporativni dizajn in korporativna estetika. »Drzna in prodorna« 'umetnost oglaševanja'. Na boljšem trgu slovenske umetnosti prej Slana, Dora Plestenjak, danes zapišite sami.

Ali *in-vkorporirani* novi prispevki in nova dela, le pogledjte, mladi nadarjeni ljudje in mladi umetniki, o čem vam pravzaprav govorijo? O javnem, socialnem in urbanem prostoru, o t. i. osebnem, interaktivnih kontaktih, vzpostavljanju mreže, gradnji kariere, o trgu dela in umetnin, o mednarodnem sodelovanju na šolah, zborih, bienalih, razstavah, o vsem, le o umetnosti ne. Nisem kot siten starec, ki je vse svoje življenje posvetil umetnosti in se zdaj nad vsem novim (koliko je t.i. *ново*, res *ново* je seveda vprašanje) pritožuje in vsakega mladega umetnika oblaja, ki mu pride na pot. Ne, saj sem že kot začetnik in brez akademske diplome, trdil, da je »moja umetnost zelo stara« in se nikoli nisem uvrščal v » t.i. »mlado generacijo«, niti v svoj čas: ne razmišljam »aktualno«, »moderno«, »sodobno«...«. Kritiziral sem »prostituiranje in umetniško prilagajanje obstoječim in vladajočim oblikam sodelovanja in razstavljanja«. »Ali ni to sama resnica umetnosti v tem trenutku, ko se vse plasti družbe na hitro in radikalno komercializirajo?« sem pisal leta '89 ob krhanju enega sistema in ob

prehodu v drugega. Pa je – cinično – ravno ekonomija - 'život i umetnost' - ena od tistih stvari, ki me je zlomila.

Saj se seveda tudi V.S.S.D. ni(sem) vedno držal svojih deklarativnih kritičnih stališč in pozicije *izolacije iz sveta, politike, ekonomije ...* - očitno imajo včasih trde *manifestativne* izjave kratka in tudi lomljiva načela! Neplačani računi naredijo svoje. Ni mogoče živeti od zraka. Oblikovalski odvodi in naročila, *dizajnerske* izdaje, ali tudi umetniški projekti, npr. »Zadnja slikarska razstava«, sicer na srečo nerealiziran koncept iz l. 1989, kjer bi kot slikar s čopičem in oljem naslikal na platno 15 logotipov slovenskih uspešnih podjetij in jih tako glorificiral. Ali pa je tudi politiki večkrat izkazal čut, sočutje, npr. z razstavo »Rdeče morje (Rdeči planet)« '93, ali na razstavi »(O)Duši« '94, kjer je na številnih slikah in na nešteti risbah, zbranih v 42 knjigah, tematiziral vojno in razdejanje v bivši Jugoslaviji.

Železna »zavesa – seveda se vedno postavi vprašanje *kaj je za njo?* Lahko je odkritje, vendar je lahko tudi zmeta, zabloda, pomota ...« Ampak danes, ko sem spet tu, imam občutek, da je zidov še več in ne manj kot prej. Danes so zidovi privatne ograje in oglasne table. Te nam omejujejo in določajo pogled. Famosno perverzne mobilne povezave pa ste dobili, - seveda ste jih morali kupiti - ker ste jih iskali. *Jaz sem tu in ti si tisoče kilometrov stran in vendar sva midva prek omrežja skupaj!* Ni res, da ne maram nobenih novotarij, res pa je, da nisem odrasla človeška opica, ki se veseli bleščeče nove tehnološke igrače. Ali je vredna takega občudovanja? Če smo prej živeli sušo - izredne razmere blokiranih in nedostopnih informacij, živite danes točo - vojno informacij. Komunikacijo in informacije, ki smo jih v preteklosti tako pogrešali in iskali, so danes postale zapoved, ukaz. In naš svet – sodobni komunikacijski mediji - vedno bolj transformirajo in fragmentirajo v informacijo, v informacije. Kako je bilo s *komunikacijo, interaktivnostjo* pred dvajsetimi leti, ko ni bilo osebnih računalnikov, interneta. *Interaktivnost* pred dvajsetimi leti je bilo naključno, bežno srečanje na sivi ulici ali posedanje v zakajeni in umazani gostilni. *Interaktivnost* je bila ljubezen, branje, gledanje slike, obisk razstave, koncerta. Lahko si *interaktivno* blodil po praznih sivih ulicah Ljubljane, pa si srečal le senco mačke ali ugaslo ulično svetilko.

Nihče, tudi jaz, pa ne vidi sveta, kot ga je videl nekoč. Si še predstavljaš življenje brez mobilnikov? To – pravzaprav temeljno in eksistencialno vprašanje, zagato, nama zastavlja in sprašuje reklama, ki se lepše imenuje oglas. Usodna vprašanja o biti in ne biti, o smislu in bivanju se danes posredujejo prek reklam. Odgovor je že določen in je samo eden. Odgovor je seveda: Ne. Vendar pa so razlike, kljub temu. In ni vse enako. Nismo vsi enaki. Si predstavljaš umetnika brez mobilnika, nemobilnega umetnika? Ne? Le ne spomnimo se več, kako so/smo nekoč sploh živeli (umetnost) brez računalnikov in mobilnikov.

»Zdaj ni več potrebno razbijati ali razgaljati niti konstruirati predstav, fantazem, ideologij, diskurzov, mitologij ... Imitacija življenja je prav tako resnična kot življenje samo. Vse je lažno in resnično hkrati, vse je nepotrebno.« To – brez mobilnikov, sodobnih medijev, računalnika ... si res komaj še kdo

predstavlja, saj so vsi odvisni. Ne le t.i. narkomani. Resničen ni svet, bolj je resnična njegova medijska podoba. Mediji in informacije so kot zrak, voda, svetloba, brez njih ni več življenja. Vendar takrat v osemdesetih nismo imeli informacij, informacije so bile skrite, težko dosegljive, nismo imeli medijev, nismo gledali televizije, televizija je bila out, brez zveze, nismo gledali v računalnik, ker ga ni bilo, edino, v kar smo gledali, je bilo v kinoteki ali na piratskih video kasetah zelo slabe kvalitete, in poslušali smo pet, šest, sedem, največ osem plošč, vse drugo na kasetah, posnetih z etra Radia Študent. Včasih si moral hoditi tri kilometre, da si si sposodil kako dragocenost ali se peljati najmanj 120 km, da si lahko dobil kar si iskal; čudno ali čudovito, ko danes lahko v hipu dobiš vse, kar si - jih – želiš?

Sedanost – ne *zgodla* – je kot nočna mora. Obrniti bi morali zadeve na glavo. Obrat v linearnosti. Vendar ne vzvratno razmišljanje. Obrnimo se stran od ekrana. Usedimo se v stol narobe. Pot nazaj ni mogoča, a vendar v tem trenutku naj bi vseeno šli nazaj. Vsaj nekoliko. Vsaj z mislimi, torej zaprimo oči, ne v smislu »bilo je nekoč« ali »pred mnogimi leti in za devetimi gorami«. Gremo nazaj. Z zaprtimi očmi. Nekoč zelo, zelo dolgo nazaj je vse zgolj odsevalo v vsem, vse se je posnemalo v vse drugo. Vse je zgolj bilo. Tako da človek, če se ne bi postaral in umrl, sploh ne bi opazil, da čas teče, da se svet spreminja. To je sicer rekel nekdo drug, ampak tega časa tudi V.S.S.D. ni nikoli doživel. Čas se je že takrat močno razbijal in razgrajal. Želeli in doživljali smo razglašene spremembe. Glasne spremembe. Bojkot pa je vedno le brezglasen, brezbarven.

Pa vendar »vprašanje bodočnosti ne bo več čigava bo zemlja, temveč čigavo bo telo. Branili ne bomo svoje zemlje, branili bomo svoje telo«. Nikoli ni bilo zame vprašanje *skeniranja, mapiranja* – kvečjemu vprašanje trganja zemljevida na koščke - in masiranja, torej niti vprašanje vzhod vs zahod, periferija vs center. Biti *in*, povsod prisoten in imeti pogled in pregled nad vsem, dejansko pomeni biti nikjer in nič videti. Zame center ni bil nikoli Berlin, London, Pariz, Zürich ali New York. Zame, ki mi je ime V.S.S.D., je bil center Ljubljana. (Danes, kot vidim, Ljubljana ni več tisti kraj, center, umetniki iščejo svoj kraj zunaj nje). In tudi »jaz in moje telo je center sveta. Moje telo je tudi gravitacijski center«. Seveda sem rad obiskoval velika mesta. Vendar tam nisem raziskoval podobnosti, iskal kontakte ali gradil mrežo. Našel sem različnosti. Nobeno mesto na poti ni nikoli bilo podobno mojemu mestu.

Hočem reči, prestopal, osvajal nisem druga mesta, sem pa neprestano potoval in prestopal v druga in zelo različna ustvarjalna razpoloženja, forme in kraje. Nisem imel ptičje perspektive, potoval nisem po zemljevidu sveta, ampak s svojo umetnostjo po neznanem svetu. »Naš notranji svet je večji od našega zunanjega sveta«. Nikoli si nisem želel prestopati iz umetnosti v življenje, v realnost. Ko sem enkrat in za vselej l. 1986 prestopil z ulice v galerijo, sem tu začutil in imel mnogo več svobode kot zunaj na ulici. Nobenega obujanja in imitiranja. Procesi so bili nasprotni, obratni, realnost je prestopala v umetnost. Ne realnost, ne golo življenje samo, pač pa neprestano iz-najdevanje umetniškega jezika. Seveda »umetnik ni zgolj gledalec, ki gleda (v) svet in ga reflektira, interpretira«. Nisem delal ne

urbano, ne po življenju in tudi ne po naravi, temveč sem skušal »nekatero procese »misliti« kot narava ... Delati kot Narava ... Ne gre več za podobo, ki simulira podobo narave. Prestavljam podobo v naravo in naravo na mesto podobe.«

Tu je konec mojega dolgega jezika.